

κατευθύνσεως (laissez - faire) ἐξώθησεν ὀλόκληρον τὸν Εὐρωπαϊκὸν κόσμον εἰς τὴν διεκδίκησιν τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς του ἀνεξαρτησίας¹⁷.

8. Φιλελευθερισμὸς καὶ ἀντιστρατιωτικὸν πνεῦμα

Ἡ «βιομηχανικὴ ἐπανάστασις» παρουσίασεν ὅπως-δήποτε ὡς ἀποστολὴν τοῦ κράτους τὴν περιφρούρησιν τῆς ἐλευθερίας κυρίως ἐναντίον τῶν ἐσωτερικῶν της ἐχθρῶν. Εἰς τὴν Γαλλίαν, ἡ ὁποία λόγῳ τῆς ἰσχυρᾶς ἀγροτικῆς της οἰκονομίας καθυστέρησεν εἰς τὴν φιλελευθεροποίησιν τῶν πολιτικῶν θεσμῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐπέτρεψεν εἰς τὸν βασιλέα νὰ χρησιμοποιοῖ τὰ ὄπλα διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν λαϊκῶν ἀπαιτήσεων, ἐδημιουργήθη μία ριζοσπαστικὴ κίνησις θεωρητικῶς ἀρχικῶς χαρακτῆρος, ἡ ὁποία — προτοῦ δώσῃ τὸ σύνθημα διὰ τὴν ἀνατίναξιν τῆς Βαστίλλης — ἐπεχείρησε νὰ «διαφωτίσῃ», ὅσους δὲν ἀντελαμβάνοντο, τί ἔπρεπε νὰ πράξουν ἐναντίον τῆς προλήψεως καὶ τῆς βίας. Αἰφνιδίως οἱ ἄνθρωποι ἐνεφανίσθησαν ἴσοι μεταξὺ τῶν, ἐφ' ὅσον ὁ κοινὸς παρονομαστῆς τῆς κρατικῆς αὐθαιρεσίας ἔθεσεν εἰς δευτέραν μοῖραν τὴν περιορισμένην ἄλλωστε οἰκονομικὴν καὶ μορφωτικὴν των διαφορὰν. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τὸ κράτος ἀντέδρασεν εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς ἐλευθέρας διακινήσεως τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἰδεῶν, ἐνίσχυσε τὴν ἠθικὴν συνοχὴν τῶν ὑπηκόων του, οἱ ὁποῖοι συνειδητοποίησαν τοὺς παραδοσιακοὺς των δεσμοὺς καὶ ἀπεκαλύφθησαν ὡς ὑπόδουλος καὶ ἄξιος νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του «λαός». Τὴν μορφολογικὴν αὐτὴν διεργασίαν τῆς Εὐρώπης ἐπετάχυνεν ἡ ἀνατροπὴ τοῦ καθεστώτος εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ ἔτος 1789. Ὁ Ναπολέων ὅμως ἐξεμεταλλεύθη ἐντὸς ὀλίγου τὸν ἐνθουσιασμόν διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς «τυραννίας» τὴν σι-

γμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχε πιστευθῆ, ὅτι ὁ καιρὸς τῆς κυριαρχίας, ἢ ὁποία ἐβασίζετο εἰς τὰ ὄπλα, εἶχε παρέλθει. Ἀμέσως διὰ τὸν λόγον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ ἐδημιουργήθη μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν μία εἰρηνευτικὴ κίνησις διπλωματικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ χαρακτῆρος. Ἀφ' ἑνὸς μὲν, ὅσοι ἐνίκησαν προσεπάθησαν νὰ διατηρήσουν τὰ προνόμιά των καὶ συνησπίσθησαν ἐναντίον τῶν λαϊκῶν ἐξεγέρσεων καὶ τῶν ἄλλων κρατῶν, γεγονὸς τὸ ὁποῖον ᾠδήγησε τὴν διπλωματίαν — ἐφ' ὅσον ἡ ἐπανάστασις καὶ ὁ πόλεμος ἐτέθησαν ἐκτὸς νόμου — εἰς τὴν «κλασσικὴν» τῆς ἐποχῆς. Ἀφ' ἑτέρου ἰδρύθησαν ὀργανώσεις ἀντιπολεμικοῦ χαρακτῆρος, ὅπως π. χ. ἡ «Ἐταιρεία διὰ τὴν προαγωγὴν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς παγκοσμίου εἰρήνης», ἢ ὁποία συνεκροτήθη τὸ ἔτος 1816 εἰς τὸ Λονδίον¹⁸.

Ἡ ἀπειλὴ ἐναντίον τοῦ κοινωνικοῦ status quo εἶχε προκαλέσει βεβαίως ἀπὸ τῶν παραμονῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως σχέδια διὰ τὴν παγίωσιν τῆς καταστάσεως. Ἡ ἰδέα π. χ. μιᾶς διεθνοῦς Ἀκαδημίας διὰ τὸν ἐξοβελισμόν τοῦ πολέμου βάσει τῶν πορισμάτων τῆς τοπογραφίας καὶ τῆς γεωμετρίας ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 1780 ὡς πρότασις τοῦ πρίγκηπος von Ligne¹⁹. Διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Πρωσικοῦ κράτους θὰ γράψῃ ἐπίσης τὸ ἔτος 1795 ὁ Kant τὸ πολιτικὸν του ἔργον «Πρὸς μίαν αἰωνίαν εἰρήνην», ἐνῶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁ Bentham θὰ ἔχη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1789 ἐπιχειρήσει νὰ στηρίξῃ ἐπὶ τῶν δεδομένων τοῦ διεθνοῦς δικαίου τὴν οἰκονομίαν τῶν λαῶν. Ἡ φιλειρηνικὴ διάθεσις θὰ ἐνισχυθῆ ὅπωςδήποτε μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βατερλώ τόσο ἐκ μέρους τῶν νικητῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ συμφωνήσουν εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν — κατὰ τὸ Γαλλικὸν παράδειγμα — ἐτοιμαζομένων ἀπελευθερωτικῶν κινημάτων, ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς

τῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ὡς «φίλοι τῆς παγκοσμίου εἰρήνης» θὰ συνεδριάσουν τὸ ἔτος 1848 εἰς Βρυξέλλας καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς Παρισίους μὲ σκοπὸν νὰ δείξουν εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν τὴν σκοπιμότητα, ἢ ὁποία ἐπέβαλλε μεταξὺ των τὴν ἀποφυγὴν τῶν συγκρούσεων : «Διατηρήσατε εἰρήνην, διότι τὰ συμφέροντά σας εἶναι τὰ ἴδια»²⁰. Θὰ δημιουργηθῆ ὡς ἐκ τούτου ἀργότερον ἢ ἐντύπωσις, ὅτι τὰ τοπικὰ στρατεύματα διετηροῦντο κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς εἰρήνης, ὄχι πρὸς διεξαγωγὴν διεθνῶν πολέμων, ἀλλὰ διὰ νὰ καταπιέξουν τὴν κοινωνικῶς ἀνερχομένην ἀστικὴν τάξιν. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐχρησιμοποίησε τὰ ὄπλα ὡς μέσον διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν πολιτικῶν ἀντιστάσεων πρῶτος ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ἢ δυναμικὴ πολιτικὴ τοῦ ὁποίου ἐφάνη, ὅτι ἀντιστρατεύεται τὸν Εὐρωπαϊκὸν φιλελευθερισμὸν : «Ἄλλοῦ τὸ στρατιωτικὸν συστήνεται διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πολιτείας, ἐνταῦθα διὰ νὰ ἐκτελῆ τοῦ ἔτσι θέλω τὰς διαταγὰς»²¹.

Τὸν φόβον ὅμως, ὅτι ὁ ἀπόλεμος στρατὸς ὑπῆρχε, διὰ νὰ ἐμποδίξῃ τὸν λαὸν νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του, προεκάλεσε μετὰ τὴν συντριβὴν τοῦ Ναπολέοντος κυρίως ἢ Ἱερὰ Συμμαχία. Ἐκπρόσωπος τῆς ἀνησυχίας τῶν φιλελευθέρων πνευμάτων διὰ τὴν δημιουργουμένην ἀντιδραστικὴν κατάστασιν ὑπῆρξεν ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς ἐνώπιον τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνεγερσίας, ἢ ὁποία — ἐὰν δὲν ἐλαμβάνοντο τὰ κατάλληλα μέτρα — θὰ ἐπέβαλλε μετὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ στρατιωτικὴν τυραννίαν. Ὁ Χῖος φιλόλογος θὰ ἐπισημάνῃ διὰ τοῦτο τὸν ἐπερχόμενον κίνδυνον ἐκ τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως πολιτῶν εἰς τὴν στρατιωτικὴν τέχνην, ἐφ' ὅσον ὁ ἐνδιάθετος ζῆλος διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεώς των θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προκαλέσῃ συρράξεις ἐναντίον

ξένων λαῶν ἢ νὰ αἵματοκυλήσῃ τὸ ἔθνος. Κατὰ τὸν ἐξόριστον Ἑλληνα πατριώτην «ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιώτης» ἀποβλέπει, ὅπως καὶ κάθε ἄλλος τεχνίτης, «εἰς τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἔργου του» καὶ «εἰς τὴν ἐπιζομένην ἀπ' αὐτὸ ὠφέλειαν». Συγκεκριμένως «τελειοποίησις τοῦ ἔργου του εἶναι νὰ μένη πάντοτε ἀνίκητος· τελευταῖος του σκοπὸς ν' ἀποκτήσῃ πλοῦτον καὶ τιμὴν. Ὁ ἀπλοῦς στρατιώτης διψᾷ νὰ προβιβασθῇ εἰς μικροῦτινος τάγματος ἡγεμονίαν· ὁ ἡγεμὼν νὰ κατασταθῇ στρατηγός· ὁ στρατηγὸς ἀρχιστράτηγος. Ἀλλὰ τοιούτων ἐπιθυμιῶν πλήρωσις δὲν γίνεται παρὰ εἰς καιρὸν πολέμου. Πολέμους λοιπὸν φυσικὰ πρέπει νὰ ἐπιθυμῇ ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος πολεμικός· καὶ εἰς πολέμους νὰ διεγείρῃ τὸ ἔθνος του, ἂν εἰσακούεται ἀπὸ τὸ πολίτευμα. Ἄν τοῦ λείψωσιν ἐξωτερικοὶ πόλεμοι καὶ νῖκαι, φρονηματισμένος ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων, ἀνίκητος θέλει νὰ συναστρέφεται καὶ μεταξὺ τῶν εἰρηναίων συμπολιτῶν του. Δὲν τοὺς θεωρεῖ πλέον ὡς ἰσονόμους πολίτας, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους χρεῖαν ἔχοντας τῆς προστασίας του· καὶ ἀφοῦ μίαν φορὰν καταφρονήσῃ τὴν ἰσονομίαν, δὲν ὑποφέρει πλέον οὐδὲ τὴν ἰσηγορίαν. Ἐκ τούτου ἔριδες, φιλονικίαι, ὕβρεις, πληγαί, καὶ τὸ χειρότερον διαίρεσις τῶν πολιτῶν εἰς δύο τάξεις, καὶ μῖσος τρεφόμενον κατὰ μικρὸν εἰς τὰς ψυχάς, ἕως ν' αὐξήσῃ καὶ νὰ ἐκραγῇ εἰς ἐμφύλιον πόλεμον»²². Τὸ ἔργον τῶν στρατιωτικῶν θὰ θεωρηθῇ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὡς ὀργανωμένη κακουργία. Κατὰ τὸν Βενιαμὴν τὸν Λέσβιον «οἱ στρατηγοί, στρατάρχαι, στρατηλάται : οὗτοι διαφέρουσιν ὀλοτελῶς τῶν πειρατῶν καὶ ληστῶν, εἰμὴ μόνον κατ' ὄνομα, πραγματικῶς ὅμως εἶναι ἀσυγκρίτως χειρότεροι, ὡς μεῖζον κακὸν ἐργαζόμενοι. Διότι, ἂν οἱ ἄνθρωποι ἐκλαμβάνουν ὡς κακὸν τὸ νὰ χύσῃ τις ἐνὸς ἀνθρώπου αἷμα, οὗτοι, οἱ μέγιστοι λησταί,

οἷτινες ἐκχέουσι ποταμηδὸν τὸ ἀνθρώπινον αἷμα, πῶς δὲν ἤθελον εἶναι χείρονες ἀπάντων ;»²³ Ὅσον τὰ ὄπλα θὰ χρησιμεύουν διὰ τὴν ἐπίλυσιν κοινωνικῶν προβλημάτων, τόσον θὰ ἐνισχύεται κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ὁ φόβος ἐκ τῆς συγκροτήσεως μονίμων στρατιωτικῶν δυνάμεων. Εἰς τὸ κέντρον τῶν πολιτικῶν ζυμώσεων τῆς Εὐρώπης ὁ Κοραῆς θὰ δηλώσῃ, ὅτι «εἶναι μάταια τὰ τακτὰ στρατεύματα εἰς τὰ μεγάλα ἔθνη. Πολὺ ἀκόμη ματαιότερα γίνονται καὶ εἰς τὰ μικρά· παρὰ τὴν ἀδυναμίαν νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν κατ' ἔθνῶν ἰσχυροτέρων, εἶναι κίνδυνος μὴ δουλώσωσιν αὐτοὶ τὸ ἔθνος εἰς κανένα ἐντόπιον ἢ ξένον δεσπότην»²⁴. Ἐνῶ ἡ Ἑλλάς ἐμάχετο ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἡ ἐλευθερία, ἡ ὁποία ἐκόστιζε ποταμοὺς αἱμάτων, ἦτο δυνατὸν νὰ καταλυθῇ τὴν ἐπομένην τῆς νίκης ὑπὸ μιᾶς ἐσωτερικῆς δεσποτείας, ἡ ὁποία θὰ εὔρισκε χωρὶς δυσκολίαν τὴν ὑποστήριξιν ἀλλοδαπῶν τυράννων. Ὁ σχολιαστὴς διὰ τοῦτο τῶν «Ἠθικῶν Νικομαχείων» — ἐνὸς ἔργου, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει τὴν «πολιτικὴν» ὡς «κυριωτάτην καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικὴν ἐπιστήμην»²⁵ — θὰ μεταδώσῃ τὴν ὑποθήκην τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τὸν νεώτερον Ἑλληνισμόν διὰ τῆς προτροπῆς : «Προσέχετε καλά, μὴν ὑποφέρετε ζυγὸν ὁμογενῶν τυράννων, οἱ ὁποῖοι εὐκολα θέλουν ἐνωθῆν με ξένους δεσπότης, ἂν ἔλθωσιν εἰς χρεῖαν νὰ κρατύνωσι τὴν δεσποτείαν των»²⁶.

9. Ἀκμὴ καὶ παρακμὴ τῆς πολιτικῆς διαδικασίας

Μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἡ πυρῆτις ἐδημιούργησε πάντως εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν ἀνάγκην τοῦ γενικοῦ ἀφοπλισμοῦ κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰρήνης, ὅπως εἶχε συμβῆ περὶ τὸ τέλος τῶν Ἀρχαϊκῶν χρόνων, ὅποτε ἡ γενίκευσις τῶν σιδηρῶν ὄπλων — «πᾶσα γὰρ ἡ Ἑλλάς

ἔσιδηροφόρει»²⁷ — ἀνέτρεψε τὰ προνόμια τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ — «ὁ σίδηρος ἀνισοῖ τοὺς ἀσθενεῖς τοῖς ἰσχυροῖς»²⁸ — καὶ συνεκρότησεν ἀνεξάρτητα κράτη, οἱ μέτοχοι τῶν ὁποίων τελικῶς «τὸν σίδηρον κατέθεντο»²⁹. Ἐκτοτε ἡ «πολιτικὴ» περιώρισε τὸν χρόνον τῆς πολεμικῆς τέχνης εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς διεκδικήσεως ἐδαφῶν ἢ τῆς ἀμύνης ἐναντίον τῆς ξένης ἐπιβουλῆς, «ὥστε μὴ στρατηγεῖν, ὅτε ἡσυχίαν ἄγειν προσῆκεν· ὁ γὰρ πολιτικὸς πέμπει μὲν τὸν στρατηγόν, ὁπότεν δέη, κελεύει δὲ ἡσυχίαν ἄγειν, ὅτε τούτου καιρὸς»³⁰. Ἐφ' ὅσον προϋπόθεσις τῆς μάχης ἦτο ἡ πυροδότησις τῆς ἐκρηκτικῆς ὕλης, ἐπέτυχε καὶ ὁ Εὐρωπαϊκὸς κόσμος νὰ συνδέσῃ τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων πρὸς τὸν πόλεμον, χωρὶς νὰ ἐπιστρατεύσῃ τὴν εἰρήνην διὰ μίαν ἐνδεχομένην σύρραξιν ἢ γὰρ τὴν ἐξασφάλισιν διὰ τῆς καταπιέσεως τῶν νεωτεριστικῶν δυνάμεων. Ἡ διαίρεσις τοῦ βεβαίως εἰς αὐτόνομα κράτη ἀνομοίων τοπικῶν παραδόσεων, τὰ σύνορα τῶν ὁποίων ἡμφεσβητήθησαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, καθιέρωσε τὸν θεσμόν τῆς στρατιωτικῆς θητείας. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ δὲν ἐπεβάρυνεν ἐν τούτοις ἰδιαιτέρως τὸ κόστος ζωῆς, ἐφ' ὅσον τὰ ὄπλα ἦτο δυνατὸν νὰ κατασκευασθοῦν ὑπὸ μεμονωμένων ἐγχωρίων ἐργοστασίων, ἢ ἀνάγκη τῶν ὁποίων εἰς πρώτην ὕλην ἐκαλύπτετο ἐκ τῶν ἐνόντων. Ἐκπρόσωποι τοῦ ἀντιστρατιωτικοῦ πνεύματος θὰ προφητεύσουν διὰ τοῦτο περὶ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν ἐξαφάνισιν τόσον τῆς ὀργανωμένης μαχητικῆς δυνάμεως ὅσον καὶ τῆς διοικήσεως τοῦ κοινωνικοῦ βίου διὰ τῶν ἀόπλων ἐκτελεστικῶν τῆς ὀργάνων³¹.

Ἦδη ὅμως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς θὰ παρατηρηθῇ μία σημαντικὴ ἐξέλιξις εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου τόσον ἀπὸ πλευρᾶς ἐπικοινωνιῶν καὶ μετακινήσεων ὅσον καὶ ἀπὸ πλευρᾶς βελτιώσεως τῶν ὄπλων βάλ-

σει τῶν πορισμάτων τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν δυνατοτήτων τῆς βιομηχανίας. Ἡ πρώτη ἐφαρμογή τῶν νέων μεθόδων ἔγινε κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῆς Ἀμερικῆς, διὰ νὰ τερματισθῆ — τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν μεταβίβασιν εἰδήσεων καὶ τὴν μεταφορὰν ὑλικοῦ — μία παράδοσις, ἡ ὁποία διετηρεῖτο ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Καίσαρος εἰς τὰ ἴδια περίπου τεχνικὰ πλαίσια. Ἡ ἐκμηδένισις τῶν ἀποστάσεων καὶ ταυτοχρόνως ἡ τελειοποίησις τοῦ πυροβολικοῦ θὰ ἔχη ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα τὴν πτώσιν τῆς διπλωματίας, ἐφ' ὅσον διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ μηχανικῶν δυνατοτήτων ἦτο δυνατόν νὰ λυθοῦν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης χρόνια διακρατικὰ προβλήματα. Πράγματι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος ἀρχίζει διὰ τὴν Εὐρώπην μία περίοδος ὑποχωρήσεως τῶν διαβουλεύσεων καὶ τῶν συμμαχιῶν, τῶν ἐμπορικῶν διευκολύνσεων καὶ πιέσεων, διὰ τῶν ὁποίων οἱ στρατιωτικῶς ἀσθενέστεροι ἐπεχείρησαν νὰ ἐξουδετερώσουν τὴν πολεμικὴν ὑπεροχὴν τῶν ἀντιπάλων. Ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη δὲν ἀπαιτεῖται νὰ ἐξασκηθοῦν εἰς τὴν πολιτικὴν διαδικασίαν, ἀλλ' εἰς τὰ μέσα τοῦ «θερμοῦ» πολέμου, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν ἀνάγκην δὲν διστάζουν νὰ προμηθευθοῦν ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν των.

10. Γενικὴ ἐπιστράτευσις τῆς ζωῆς καὶ τῆς σκέψεως

Ἡ ἔξαρσις τοῦ μαχητικοῦ πνεύματος ᾧδήγησε περὶ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνος — παρὰ τὴν συνάρτησίν της πρὸς τὸ ἐπίσημον ἢ ἀνεπίσημον διεθνὲς ἐμπόριον ὄπλων καὶ τὴν θυσίαν τῆς ζωῆς 15 περίπου ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων³² — εἰς μίαν ἐξιδανίκευσιν τοῦ πολέμου. Εἰς ὅσους θὰ ταχθοῦν ὑπὲρ τοῦ διπλωματικοῦ κανονισμοῦ τῶν κρατικῶν διαφορῶν διὰ τὴν ἀποφυγὴν αἱματηρῶν

συγκρούσεων ὁ Πρῶστος ἀρχιστράτηγος Helmuth von Moeltke θὰ παρατηρήσῃ τὸ ἔτος 1880, ὅτι «ὁ πόλεμος ἀποτελεῖ ἓνα κρίκον εἰς τὴν θείαν κοσμικὴν τάξιν. Ἐκεῖνος ἐπιτρέπει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν εὐγενεστέρων ἀρετῶν τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ θάρρους, τῆς ἐγκρατείας, τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸ καθῆκον καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως, ἡ ὁποία ἐπιβάλλει ἀκόμη καὶ τὴν θυσίαν τῆς ζωῆς. Χωρὶς τὸν πόλεμον ὁ κόσμος θὰ ἐβυθίζετο εἰς τὸν ὕλισμόν»³³. Ἡ ἐκβιομηχάνισις τῆς ἐργασίας θὰ ὀδηγήσῃ ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς εἰς τὸν συντονισμόν τῶν προσπαθειῶν ἐντὸς τῶν διαφόρων τομέων τῆς παραγωγῆς, εἰς τρόπον ὥστε ἡ πρωτοβουλία καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῶν κινήσεων νὰ παραχωρήσουν τὴν θέσιν των εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐντολῶν τοῦ γενικοῦ προγράμματος. Ὑπ' αὐτοῦς τοὺς ὄρους «ἡ στρατιωτικὴ ζωὴ» ἐνεφανίσθη ὡς «ὑπόδειγμα παντὸς τρόπου ὑπάρξεως: εἰς τὴν κρατικὴν καὶ τὴν διοικητικὴν μηχανήν, εἰς τὸ σχολικὸν καὶ ἐν γένει ἐκπαιδευτικὸν σύστημα»³⁴. Ἐφ' ὅσον μάλιστα τὰ ὄπλα ἐχρειάζοντο διὰ τὴν χρησιμοποίησίν των ὄχι μόνον εἰς τὴν ξηράν, ἀλλ' ἐπίσης εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὴν θάλασσαν, συνεχῶς ἐξελισσόμενα μηχανικὰ συστήματα, ἡ κατασκευὴ τῶν ὁποίων προ-υπέθετεν ἰδιαίτερα ἐργοστάσια, κατέστησαν τὴν πολεμικὴν τέχνην ἓνα ἐκ τῶν βασικῶν παραγόντων τῆς δημοσίας οἰκονομίας. Ἦδη τὸ ἔτος 1870 ὁ Jakob Burckhardt θὰ παρατηρήσῃ, ὅτι «τὸ στρατιωτικὸν κράτος» εἶχε τὴν τάσιν «νὰ γίνῃ μεγαλοβιομήχανος»³⁴, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἀνταγωνιστικότητά του εἰς τὴν διπλωματίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Μετὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἡ ἐντατικὴ μετατροπὴ τῆς γνώσεως εἰς δύναμιν θὰ ἐνισχύσῃ ἀκόμη περισσότερο τὸ πολεμικὸν φρόνημα διὰ τῆς ἐμφανίσεως πολυβόλων, ἐκρηκτικῶν βλημάτων, δηλητηριωδῶν ἀερίων, αὐτοκινήτων, ἀεροπλάνων καὶ τεθωρα-

κισμένων ἀρμάτων καὶ πλοίων ὡς νέων μέσων καταστροφῆς. Ἐκτοτε οἱ «ἔμποροι τοῦ θανάτου»⁸⁵ θὰ ἐτοιμαθοῦν νὰ παίξουν ἓνα ρόλον, ὁ ὁποῖος θὰ χρειασθῆ διὰ τὴν ἐκτέλεσίν του δύο παγκόσμια θέατρα πολέμου.

Ἡ στρατιωτικὴ ἀξιοποίησις τῆς ἐπιστήμης ἐπρόκειτο ἐν τούτοις νὰ λάβῃ ἀπροσδοκῆτως δραματικὴν τροπὴν διὰ τῆς ἀνακαλύψεως δυνάμεων εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς ὕλης, ὁ ἔλεγχος τῶν ὁποίων διέφευγε τὴν θεωρητικὴν καὶ τὴν πειραματικὴν παρατήρησιν. Ἡ αἰφνιδία διαπίστωσις μετέβαλεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος τὸν ἐπιστημονικὸν προσανατολισμὸν πρὸς ἓνα διὰ τῶν κλασσικῶν μέτρων ἀστάθμητον χῶρον καὶ ὑπεχρέωσε τὴν ἔρευναν νὰ συνδεθῆ πρὸς ὠρισμένους τεχνικοὺς ὄρους, ἢ δημιουργία τῶν ὁποίων δὲν ἦτο δυνατὴ χωρὶς ἰδιαιτέραν κρατικὴν ἐπιχορήγησιν, διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ὁποίας ἔπρεπε νὰ προσφερθοῦν ἀνταλλάγματα πρακτικῆς φύσεως. Τὸ μοιραῖον εἰς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ὑπῆρξεν ἡ δυνατότης ἀποδεσμεύσεως τεραστίων ποσῶν ἐνεργείας διὰ τῆς καταλύσεως τῶν τελευταίων ἐνοτήτων τῆς ὕλης εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τῆς συντήξεως ἀτομικῶν πυρήνων ἐν συνεχείᾳ. Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γερμανίας διὰ τὴν στρατιωτικὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ γεγονότος ἐπέφερε τελικῶς τὴν 6ην καὶ τὴν 9ην Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1945 τὸν τερματισμὸν τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς συρράξεως, ὁ ὁποῖος ἐκόστισε τὴν ζωὴν 70.000 (Χιροσίμα) καὶ 40.000 (Ναγκασάκι)⁸⁶ ἀνθρώπων εἰς δύο πρωτοφανῆ διὰ τὰ μέχρι τότε δεδομένα τοῦ πολέμου ὀλοκαυτώματα. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἐγχειρήματος ἐνεθάρρυνεν ἔκτοτε τὴν πολιτικὴν νὰ ἐπενδύσῃ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας συνεχῶς μεγαλύτερα κεφάλαια εἰς τὴν ἐπιστήμην διὰ τὴν ἐφαρμογὴν πολεμικῶν προγραμμάτων εὐρυτέρας στρατηγικῆς σημασίας. Ἐπιστήμονες τῆς περιωπῆς τοῦ Werner Heisen-

berg κρούουν σήμερον ενώπιον τῆς γενικευομένης κρα-
τικοποιήσεως ὄχι μόνον τῶν φυσικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυ-
χολογικῶν ἐρευνῶν τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου διὰ τὴν
ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων
καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος εἰς ὁλόκληρον τὸν
κόσμον³⁷.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΙΡΑΙΩΤΩΝ